

l'explication de l'importance du texte de Sextus pour la compréhension de certaines tendances de la pensée (para)philosophique de son temps, conjointement avec l'importance que présentent d'autres sources contemporaines, et définit les principes philologiques de son édition. Celle-ci, accompagnée d'une traduction en italien, à la fois fidèle et élégante (pp. 54-97), est conforme aux règles définitivement établies. L'apparat critique, impeccable, contient, ça et là, des lectures intéressantes. Mais ce sont les Notes et Commentaires (pp. 99-180) qui présentent les aspects les plus substantiels de cette édition. E. Spinelli s'applique, de la manière la plus discursive et la plus exhaustive, à mettre en relief tous les problèmes d'un texte difficile à déchiffrer du point de vue de son contenu relatif à l'histoire des idées et réussit à intégrer les considérations éparses de Sextus dans l'ensemble de son questionnement épistémologique. Fondée par Gabriele Giannantoni, la Collection «Elenchos» dans laquelle le présent volume porte le n° XXXII, et dont j'avais, il y a longtemps, présenté certaines publications à l'Académie d'Athènes (*Actes de l'Académie d'Athènes*, 1986, pp. 200-202 et 214-218), maintient son niveau initial, ce qui lui vaut une haute appréciation internationale.

E. MOUTSOPOULOS

Suzanne Saïd, Monique Trédé, Alain le Bolluec, *Ιστορία της Έλληνικῆς Λογοτεχνίας*, Μετάφραση: Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Δ. Τσιλιβεργίδης, Β. Πόθου, Ἐπιστημονική Ἐπιμέλεια: Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου, τ. 1, Ἀθήνα Ἐκδόσεις Παπαζήση, 2001, 397 σσ. + 30 σσ. ἔγχρ. φωτογρ.

Εἶναι σπάνια τὰ ἔργα ποὺ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐκδόσεώς των κατακτοῦν τὸν τίτλο τῶν κλασσικῶν. Τὸ θαυμάσιο αὐτὸ βιβλίον τῶν τριῶν ἑξοχῶν γάλλων ἑλληνιστῶν, τέσσερα μόλις χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ του στὸ Παρίσι, ἐκδίδεται καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀφοῦ ἐπρόλαβε νὰ ἐπιβληθῇ παγκοσμίως ὡς ἔργον ἀναφορᾶς. Ὁ ἐκδοτικὸς ὀργανισμὸς τοῦ οἴκου Παπαζήση ἦταν ἀδιανόητο νὰ τὸ ἀγνοήσῃ· τὸ περιέλαβε συνεπῶς στὴν σειρὰ «Ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία, Μεταφράσεις ξένων ἔργων» εὐθύς ὡς αὐτὸ ἐκυκλοφορήθη, ἀναθέτοντας τὴν μεταφραστικὴν τοῦ ἐπεξεργασίας καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπιμέλεια τῆς ὅλης ἐκδόσεως στὴν δοκιμασμένην ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἔργα της στὸν τομέα τῆς ἔρευνας τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας Καθηγήτριαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Κ^α Γεωργίαν Ξανθάκη-Καραμάνου, ποὺ ἐπὶ δεκαετίαν σχεδὸν εἶχε διευθύνει τίς ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Ἐκδόσεως Ἔργων Ἑλλήνων Συγγραφέων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, στίς ὁποῖες εἶχαν περιληφθῇ καὶ σημαντικὲς ἰδικές της ἐρευνητικὲς ἐργασίες. Πρὸς ταχύτερη καὶ πληρέστερη διεκπεραίωση τῆς ἐκδόσεως ἡ Κ^α Γ. Ξανθάκη-Καραμάνου συνεκρότησεν ὁμάδα ἀποτελουμένην ἀπὸ τοὺς ὡς ἄνω δύο διδάκτορες φιλολό-

γους. Το αποτέλεσμα της δραστηριότητος αὐτῆς εἶναι ὁ κομψὸς τὴν ἐμφάνισιν κι ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς ἄκρως ἐνδιαφέρων τόμος ποὺ ἤδη προσφέρεται πρὸς μελέτην στὸ ἑλληνόφωνο κοινὸ φιλόλογων καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων γενικώτερα. Τὸ ἐρευνητικὸ φάσμα τοῦ πρώτου αὐτοῦ τόμου διήκει ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τοῦ τέλους τῆς στενῶς νοούμενης κλασσικῆς περιόδου. Μονάχα ἀκροθιγῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνη ἀναφορὰ στὴν δόμηση τῆς ὕλης του. Τὰ Προλεγόμενα τῆς Monique Trédé, τῆς ὁποίας τὸ ἄλλο, κλασσικὸ πιά, βιβλίον περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ καιροῦ συνετέλεσε στὴν διεθνή ἐμπέδωση τῆς περὶ καιρικότητος φιλοσοφικῆς θεωρίας τοῦ γράφοντος, ἀκολουθοῦνται ἀπὸ τὸν πρόλογο τῆς μεταφραστρίας κι ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγή στὸ ὅλον ἐγχείρημα, ὀφειλόμενην εἰς τὴν γραφίδα τῆς αὐτῆς γαλλίδος καθηγητρίας. Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ τόμου ἐξετάζονται οἱ ποιητικὲς μορφές ποὺ ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχή, σὲ σχέση καὶ πρὸς τὰ κοινωνικά καὶ πολιτιστικά πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων αὐτὲς ἐκαλλιεργήθησαν. Μ' ἰδιαίτερην ἔμφαση τονίζεται ἡ σπουδαιότης τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος καὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡσιοδείου παραδόσεως. Ἀκολουθεῖ ἡ διερεῦνηση τοῦ ἀρχαϊκοῦ λυρισμοῦ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν του, καὶ τὸ πρῶτο αὐτὸ μέρος ὁλοκληρώνεται μὲ μιὰν οὐσιαστικὴν εἰσαγωγή στὴν γέννηση τῆς φιλοσοφίας, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπώθηκε στ' ἀποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν. Εἶναι ἐκπληκτικὴ ἡ γνώση τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου ἀπὸ τοὺς γάλλους αὐτοὺς φιλόλογους, ὅταν οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι κατὰ κανόνα ἀπαξιοῦν ν' ἀσχοληθοῦν ὄχι βέβαια μὲ τὴν περὶ αὐτοῦ ἔρευναν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀπλὴ θεώρησίν του, καὶ μάλιστα ἐπιδεικτικῶς. Ἡ Monique Trédé ἐκθέτει ἐναργῶς καὶ κατὰ τρόπον ἀνανεωτικὸν τὰ τῆς ἐμφανίσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς σοφιστικῆς καὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἱπποκρατικοῦ corpus, ἐνῶ ἡ Suzanne Saïd πραγματεύεται τὰ τῆς ἀθηναϊκῆς δραματογραφίας πλὴν τῆς κωμωδίας περὶ τῆς ὁποίας γράφει καὶ πάλιν ἡ Trédé. Ἡ ἴδια ἀκάματη φιλόλογος πραγματεύεται μὲ σαφήνειαν καὶ πληρότητα, καταδεικτικὲς τῆς ἱκανότητός της, τὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πεζοῦ λόγου: τῆς ἱστορίας, τῆς ρητορείας καί, προπάντων τῆς φιλοσοφίας, ἐκδηλώνοντας τὸν θησαυρὸ τῆς λεγομένης μεγάλης σωκρατικῆς σχολῆς καὶ τονίζοντας ἰδιαίτερα τὴν σχέση τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ πρὸς τὸ πολιτικὸ γίνεσθαι τῆς ἐποχῆς. Θὰ ἤϋχετο κανεὶς πληρέστερην ἀναφορὰ στὶς «μικρὲς» σωκρατικὲς σχολές ποὺ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν στὴν διαμόρφωση τῶν ἑλληνιστικῶν φιλοσοφιῶν τῆς ἐπόμενης περιόδου, καὶ προσεχῇ ἀπάλειψη τῆς ἀδικίας ποὺ συντελεῖται ἔναντι τῆς λογικῆς καὶ τῆς ὄντολογίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὅ,τι ὅμως ἀναγινώσκει κανεὶς ἐδῶ φέρει τὴν σφραγίδα τῆς αὐθεντικῆς προσφορᾶς. Ὁ ἐπίλογος τοῦ πρώτου τόμου ἀπὸ τὴν M. Trédé συνιστᾷ συγχρόνως κι ἀνοιγμα πρὸς τὴν θεματικὴν τοῦ ἐπόμενου τόμου διασφαλίζοντας τὸ συνεχὲς τῆς πορείας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπὸ τὸν κίνδυνον διακοπῆς τῆς ἀποτυπώσεώς της σ' ἓνα ἔργο τμηματικῶς ἐκδιδόμενον. Αὐτοῦ τοῦ κλασσικῆς βαρύτητος καινοφανοῦς ἔργου ἔρχεται ἡ μετὰ χεῖρας μετάφραση νὰ καταστήσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν προσφορὰν προσιτήν. Ἡ μετάφραση εἶναι τόσο ἐπιτυχὴς κι ἐπιμελημένη, ὥστε σὲ πολλὰ σημεία νὰ συμπληρώνη ἀκόμη καὶ τεχνικὲς καὶ ὠρισμένες

ἄλλες ἀτέλειες τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ μόχθος τῆς ἐπιμελητρίας τῆς μεταφράσεως καὶ τῶν συνεργατῶν τῆς δὲν ἔχει ἀποβῆ μάταιος: ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία ἔχει καιρῶς ἐμπλουτισθῇ ἐν προκειμένῳ.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Jacqueline de Romilly, *Ἐκτωρ* (μετάφραση Μπάμπη Ἀθανασίου καὶ Κατερίνας Μηλιαρέση), Ἐκδόσεις «Τὸ ἄστυ», Ἀθήνα 1998, σσ. 314. Τίτλος πρωτοτύπου: *Hector* (éditions Fallois), Paris 1997.

Ἡ σπουδαία ἐλληνίστρια Jacqueline de Romilly, χαλκέντερη καὶ ἀκάματη (εἶναι γεννημένη τὸ 1913) διάκονος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἐπανερχεται μὲ τὸ προκείμενο βιβλίον της στὸν Ὅμηρο¹, καὶ ὅπως ἡ ἴδια γράφει στὴν Εἰσαγωγή (σ. 16), «...τοῦτο τὸ βιβλίον θὰ εἶναι ἓνα ξαναδιάβασμα τοῦ Ὀμήρου, πιστὸ καὶ προσεκτικὸ» καὶ σ' αὐτὸ τὸ ξαναδιάβασμα «...βρίσκεται ἡ χαρὰ, τὴν ὁποία μιὰ ἐλληνίστρια στὸ τέλος τῆς ζωῆς τῆς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀρνηθεῖ στὸν ἑαυτὸ τῆς» (σ. 13).

Θέμα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ μορφή τοῦ Ἐκτορα, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ξέρουμε τίποτα «παρὰ μόνον ὅσα ἀναφέρει γι' αὐτὸν ἓνα ποίημα ἡλικίας εἴκοσι ὀκτῶ αἰώνων» (σ. 13), ἡ Ἰλιάδα, καὶ κάποιες μεθομηρικὲς φιλολογικὲς παραδόσεις, ποὺ συνδέονται μὲ τὸν Ὅμηρο. Ὅμως, ἡ τέχνη τοῦ Ὀμήρου συνετέλεσε, ὅπως γράφει ἡ συγγραφέας (σ. 13), ὥστε ἡ μορφή τοῦ ἥρωα νὰ ἐμπνεύσῃ ποικίλα ἔργα σὲ πολλές χώρες καὶ νὰ συγκινήσῃ γενεὲς ἀναγνωστῶν μέχρι τὴν ἐποχή μας. Ὁ λόγος εἶναι ἡ μοναδικότητα τῆς μορφῆς τοῦ Ἐκτορα, ὅπως τὴν παρέσθη ὁ Ὅμηρος. Καίτοι εἶναι ἓνας «ἐχθρὸς», ἐμφανίζεται τόσο ἀνθρώπινος καὶ συμπαθής, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὸν Ἀχιλλεῖα ἡ συνήθης στίς ἐποποιεῖς διάκριση σὲ «κακὸν» καὶ «καλόν». «Αὐτὴ ἡ φροντίδα», γράφει ἡ συγγραφέας, «νὰ δοξαστεῖ ἓνας ἥρωας τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, νὰ προκαλέσῃ οἶκτο ἓνας ἡττημένος, ἓνας ἄνθρωπος καταδικασμένος σὲ θάνατο καὶ σὲ μεταθανάτιους βασανισμούς, ἡ φροντίδα νὰ φανεῖ ὡς ἄνθρωπος χτυπημένος ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ὁ θάνατός του νὰ σκορπίζει ἓνα πένθος σπαρακτικὸ, ἀποτελεῖ στὴν ἐναρξὴ τῆς δυτικῆς λογοτεχνίας, ἀναφορὰ ἐξαιρετικῆς ἀνθρωπιάς» (σ. 15).

Γιὰ τὸν τρόπο δουλειᾶς τῆς ἡ συγγραφέας, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τίς δυσκολίες ποὺ συνεπάγεται ὁ ὄγκος τῆς τεράστιας ἀναφορικῆς μὲ τὸ θέμα βιβλιογραφίας,

1. Προηγούμενα βιβλία της μὲ θέμα τὸν Ὅμηρο: *Perspectives actuelles sur l'épopée homérique ou comment la recherche peut renouveler la lecture des textes*, P.U.F., Paris 1983. Ἑλληνικὴ ἔκδοση: *Σημερινὲς προοπτικὲς γιὰ τὸ Ὀμηρικὸ ἔπος ἢ πῶς ἡ ἔρευνα μπορεῖ νὰ ἀνανεώσει τὴν ἀνάγνωση τῶν κειμένων* (μετάφρ. Ἀναστ. Στέφου), ἔκδ. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1986, ²1992 — *Homère*, P.U.F. (σειρὰ "Que sais-je?"), Paris ¹1985, ²1992. Ἑλληνικὴ ἔκδοση: *Ὅμηρος* (μετάφρ. Φ. Βρανίκου), ἔκδ. Δαίδαλος-Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα 1994.